

Ukrajinci u Zagrebu – uloga migrantskih mreža u prisilnim migracijama

Ana Dugandžić

Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Odsjek za istočnoslavenske jezike i književnosti, Hrvatska

e-mail: adugandzic@ffzg.unizg.hr

ORCID: 0000-0002-7838-7394

Marijeta Rajković Iveta

Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju, Hrvatska

e-mail: mrajkovi@ffzg.unizg.hr

ORCID: 0000-0002-4988-1828

Sara Novosel

e-mail: sara.novosel@yahoo.com

SAŽETAK Cilj rada je istražiti ulogu migrantskih mreža na primjeru toga kako su Ukrajinci u Zagrebu, koji su u Hrvatsku došli kao dobrovoljni migranti i danas su pripadnici ukrajinske nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj, pomogli i pomažu Ukrajincima koji su u Zagreb došli kao prisilni migranti nakon ruske invazije na Ukrajinu. Rad se temelji na kvalitativnom istraživanju, posebice intervjuima s volonterima i izbjeglicama. Istraživanjem se analizira uloga migrantskih mreža prilikom odabira Hrvatske kao države prihvata, dolaska, prvih dana boravka te kasnije integracije. Rezultati pokazuju da su migrantske mreže u prisilnim migracijama izuzetno važne, ne samo u pogledu praktične pomoći te ekonomskoj i društvenoj dimenziji integracije, već i u emocionalnom pogledu. Njihova uloga mijenja se usporedno s dužinom boravka u Zagrebu, tj. potrebama migranata.

Ključne riječi: Ukrajinci u Hrvatskoj, Ukrajinci u Zagrebu, migrantske mreže, rat u Ukrajini, prisilna migracija.

1. Uvod i cilj istraživanja

Preci današnjih Ukrajinaca koji žive u Republici Hrvatskoj doseljavali su se na hrvatski etnički i povijesni prostor u više migracijskih valova zbog različitih uzroka i s različitih prostora od kraja 19. stoljeća do danas (usp. Graljuk, 2010.; Zlodi, 2005.; Škiljan, 2013.). Ukrajinci u Republici Hrvatskoj imaju status nacionalne manjine. Prema popisu stanovništva 2021. godine 1905 hrvatskih građana izjasnilo se Ukrajinacima,¹ godine 2011. broj je bio nešto manji, 1878.² Iz istih popisa saznajemo da je 2021. godine 1198 građana kao materinski jezik navelo ukrajinski, što je povećanje u odnosu na popis iz 2011. godine, kada je taj broj bio 1008.³ U gradu Zagrebu 2021. godine živjelo je 386 Ukrajinaca,⁴ 2011. godine 332.⁵ Njih 189 navelo je ukrajinski kao materinski jezik,⁶ a 2021. godine to su učinile 244 osobe.⁷ Povećanje broja govornika ukrajinskog jezika kao materinskog pokazatelj je da je riječ o dolasku novih migranata koji su u Hrvatskoj odlučili živjeti i deklariraju se kao pripadnici nacionalne manjine. Pripadnici nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj, među ostalim, imaju mogućnost očuvanja etničkog, vjerskog i jezičnog identiteta, što velikim dijelom rade preko manjinskih institucija.⁸

Vojna agresija Ruske Federacije na Republiku Ukrajinu, intenzivirana 25. veljače 2022. godine, pokrenula je ogroman izbjeglički val.⁹ Prema podacima MUP-a RH, na dan 1. travnja 2024. godine, odobrena je privremena zaštita za 24,825 raseljenih osoba iz Ukrajine (MUP, 2024). Republika Hrvatska je radi koordinacije svih aktivnosti prihvata i zbrinjavanja raseljenog stanovništva iz Ukrajine osnovala Međuresornu radnu skupinu kojom koordinira Ministarstvo unutarnjih poslova RH.

¹ Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Stanovništvo prema narodnosti – detaljna klasifikacija, Popis 2021. <https://podaci.dzs.hr/hr/podaci/stanovnistvo/popis-stanovnistva/>.

² Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske: 2. Stanovništvo prema narodnosti po gradovima/općinama, Popis 2011. https://web.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_04/h01_01_04_RH.html.

³ Stanovništvo prema materinskom jeziku, Popisi 1991.–2021. <https://podaci.dzs.hr/hr/podaci/stanovnistvo/popis-stanovnistva/>.

⁴ Stanovništvo u najvećim gradovima, općinama i naseljima, Popis 2021. <https://podaci.dzs.hr/hr/podaci/stanovnistvo/popis-stanovnistva/>.

⁵ Stanovništvo prema narodnosti po gradovima/općinama, Popis 2011. https://web.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_04/h01_01_04_RH.html.

⁶ Stanovništvo prema materinskom jeziku po gradovima/općinama, Popis 2011. https://web.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_08/h01_01_08_RH.html.

⁷ Stanovništvo prema materinskom jeziku po gradovima/općinama, Popis 2021. <https://podaci.dzs.hr/hr/podaci/stanovnistvo/popis-stanovnistva/>.

⁸ Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, članak 7, NN 155/02, 47/10, 80/10, 93/11, 93/11. <https://www.zakon.hr/z/295/Ustavni-zakon-o-pravima-nacionalnih-manjina>.

⁹ Ta agresija započela je još 2014. godine.

Cilj ovog rada je istražiti ulogu migrantskih mreža na primjeru toga kako su Ukrajinci u Hrvatskoj – koji su u Hrvatsku došli kao dobrovoljni migranti¹⁰ u ranijim razdobljima – i njihovi potomci, danas pripadnici ukrajinske nacionalne manjine, pomogli i pomažu sunarodnjacima, prisilnim migrantima u dolasku, prihvatu, prvim danima boravka i svakodnevnoj integraciji u Republici Hrvatskoj. Migrantske mreže su „setovi interpersonalnih veza koje povezuju migrante, prijašnje migrante i nemigrante u područjima porijekla i prihvata kroz odnose srodstva, prijateljstva i zajedničkog lokalnog porijekla” (Massey i sur. prema Castles, De Hass i Miller 2014.: 40).

U istraživanju tražimo odgovore na pitanja jesu li izbjeglice odabrale Hrvatsku kao državu u kojoj će potražiti međunarodnu zaštitu, jesu li prije rata znali da u Hrvatskoj žive Ukrajinci i jesu li postojali kontakti s njima. Integracijski proces analitički možemo istraživati na više razina: na razini pojedinca, organizacija i institucija (Garcés-Mascareñas i Penninx, 2016.: 17). Budući da se brojni Ukrajinci u Zagrebu okupljaju u ukrajinskim organizacijama, te su dvije razine isprepletene i istraživački fokus je na njima. U manjoj mjeri, kada je to povezano, dotičemo se i uloge drugih javnih institucija. Na taj način promatramo tzv. pluralni model integracije – u imigrantsku (ukrajinsku etničku i manjinsku) zajednicu i u hrvatsko društvo primitka (usp. Esser, 2000.; Stepick i Stepick 2010.; Vermeulen, 2010.). Dužina boravka i pomoć koju izbjeglice trebaju tijekom vremena se mijenja. Budući da je integracijski proces slojevit i da se može analizirati kroz različite dimenzije, u radu se bavimo ulogom migrantskih mreža u pravno-političkoj, društveno-ekonomskoj i kulturno-religijskoj dimenziji integracije (Penninx, 2007.).

1.1. Osvrt na dosadašnja istraživanja

Dosadašnji radovi o Ukrajincima u Hrvatskoj posvećeni su ranijim doseljenicima, pripadnicima nacionalne manjine. Istraživački fokus bio je na doseljavanju (Burda i Graljuk, 2002.; Graljuk, 2010.; Kiš, 1997.; Myz, 2004.; Zlodi, 2005.), djelovanju institucija, očuvanju identiteta i jezika (Barščevski, 2002.; Kiš, 1997.; Novosel, 2020., Paščenko, 2006., Škiljan, 2013.). Budući da su se do 2001. godine na popisima stanovništva Hrvatske Ukrajinci i Rusini etnički mogli izjašnjavati u okviru jedne popisne rubrike, a često su djelovali u zajedničkim udrugama, poneki autori objedinjeno su ih istraživali (usp. Kiš, 1997.; Zlodi, 2005.), a u sredinama gdje su bili većinski Rusini svoj identitet i jezik njegovali su zajedno, pa i u okviru rusinskog. Sve navedeno predstavlja izazov za istraživanja pojedinačnih manjinskih zajednica (Rajković Iveta i Kerimova, 2021.).

Pronašli smo tek nekoliko radova koji se bave izbjeglicama iz Ukrajine. Živić i Komušanac (2024.) razmatraju suvremena demografska obilježja Ukrajine i Hrvatske

¹⁰ O tipologiji migranata vidjeti više u Brettell i Hollifield (2000.).

te traže odgovor na pitanje može li i u kojoj mjeri trenutačni i budući izbjeglički kontingent ukrajinskog stanovništva u Republici Hrvatskoj utjecati na demografsku sliku Hrvatske (ibid.: 162). Velik broj izbjeglica primile su Poljska i Mađarska, pa ne čude radovi s tih područja. Istraživanje (Kovacs i sur., 2023.) u fokus stavlja mentalno zdravlje izbjeglica, psihološke posljedice i PTSP uzrokovan ratom i prisilnim migracijama. Istraživanje poljskih znanstvenika (Duszczuk i Kaczmarczyk, 2023.) bavi se ulaskom ukrajinskih izbjeglica na poljsko tržište rada i promjenama koje su potaknule. Nadalje, jedan rad problematizira vezu i važnost digitalnih tehnologija na primjeru ukrajinskih izbjeglica (Thinyane i sur., 2003.). Prije izbjeglica iz Ukrajine u Europu su dolazile, a i danas pristižu izbjeglice i brojni neregularni migranti iz drugih ratom zahvaćenih područja, međutim tretman prema svim izbjeglicama nije isti. Tako pronalazimo dva istraživanja o ukrajinskim izbjeglicama u uzročno-posljedičnom kontekstu poput „migrantske krize“ na Balkanu koja je godinama aktualna (usp. Bezlov i sur., 2023.). Budući da Ukrajina ima veliku dijasporu diljem svijeta, te države su i sada primile brojne izbjeglice. Takav primjer i rad o humanitarnom prihvatu izbjeglica u Brazilu napisala je Franco de Brito (2022.). Brazil je država u kojoj desetljećima žive i njeguju svoju kulturu i jezik raniji ekonomski migranti iz Ukrajine (Puh, 2017.).

1.2. Struktura rada, izvori istraživanja i metodologija

Rad se temelji na kvalitativnom istraživanju provedenom od rujna 2022. do proljeća 2023. godine. Nakon uvoda donosimo kratak kronološki pregled osnivanja i djelovanja ukrajinskih manjinskih udruga u Zagrebu, za što smo koristili objavljenu literaturu, mrežne stranice udruga i etnografsku građu koju smo prikupili kvalitativnim polustrukturiranim intervjuima (Zapata-Barrero i Yalaz, 2018.: 14-15) s predsjednicom Ukrajinske zajednice Grada Zagreba, Marijom Meleško.¹¹ U drugom dijelu rada analiziramo ulogu pojedinaca i manjinskih ukrajinskih udruga u prihvatu i integraciji izbjeglica. Polustrukturirani intervjui provedeni su s Ukrajincima koji u Hrvatskoj imaju status nacionalne manjine radi upoznavanja s njihovim aktivnostima u prihvatu i integraciji izbjeglica. Rođeni su između 1974. i 1981. godine. Sedmero ih se u Hrvatsku doselilo između 2003. i 2018. godine, a tri osobe su potomci pripadnika starijih valova doseljenika i rođeni su u Hrvatskoj.

Najveći dio istraživanja temelji se na etnografskoj građi dobivenoj u istraživanju iskustva ratnih izbjeglica koji su iz Ukrajine u Hrvatsku dolazili u istraživanom razdoblju. Provedeno je 25 polustrukturiranih intervjua s dvadeset i jednom ženom i četiri muškarca.¹² Kazivači su mogli odabrati na kojem jeziku žele govoriti. Dvadeset dva in-

¹¹ Predsjednicu istraživačice poznaju od ranije. Budući da je njezin identitet zbog funkcije teško prikriti, uz njezino odobrenje u radu će se koristiti ime i prezime.

¹² U ukupnom broju izbjeglica iz Ukrajine u Hrvatskoj na dan 31. prosinca 2023. udio žena je bio 52,64%, udio djece 28,39%, a muškaraca 18,97%. (Postotke izračunale autorice na osnovi podataka MUP-a.)

tervju provedena su na ukrajinskom jeziku i tri na ruskom.¹³ Budući da se koristila etnografija pojedinačnog (Abu Lughod, 1991.) s namjerom dobivanja dubinskog uvida u proživljena iskustva, prilikom odabira sugovornika nastojalo se obuhvatiti što heterogeniju skupinu prema starosti, bračnom statusu, zanimanju i gradu porijekla. Kazivači su rođeni od 1953. do 2004. godine. Trinaestero je u braku, dvije osobe su razvedene, tri su udovice, dvije žene nisu željele navesti bračni status,¹⁴ a pet nije bilo u braku. Kao zanimanja kazivači su naveli sljedeće: umirovljenik, ekonomist, računovođa, magistar financija, učitelj, profesor jezika, menadžer, inženjer elektrotehnike, elektrotehničar, mehaničar, istraživač, IT specijalist, radnik u građevini, sportski trener, analitičar, urednik, sociolog, pedagog, mladi sa završenom gimnazijom koji planiraju upisati studij. Izbjegli su iz različitih gradova: Harkiv, Kijiv, Doneck, Zaporizja, Dnipro, Kirovograd (u međuvremenu preimenovan u Kropivnickij), Avdijivka, Lisičansk, Poltava, Nova Kahovka, Berdjansk, Odesa, Uman, Ljviv, Ivano-Frankivsk. Identiteti sugovornika u radu su anonimizirani, iza kazivanja navodimo redni broj kazivača/ice, spol, desetljeće života, razinu obrazovanja i samo kada to smatramo potrebnim zbog konteksta kazivanja grad ili regiju porijekla iz Ukrajine.¹⁵

Najveći dio kazivača izbjeglica suautorica ovog rada upoznala je kao volonterka u prvim danima njihova boravka u Hrvatskoj u motelu Plitvice u Zagrebu, organiziranom smještaju od strane Republike Hrvatske gdje je intervjuirano dvanaest osoba. Trinaest osoba tijekom istraživanja bilo je u privatnom smještaju, do njih smo došli metodom snježne grude (usp. Patton, 2002.: 237) preko privatnih kontakata i uz pomoć Ukrajinske zajednice Grada Zagreba. Nakon sređivanja bilježaka, transkribiranja i kodiranja intervjua pomoću „temeljne metode kvalitativne analize“ (Braun i Clarke, 2006: 4) i to induktivno – odozdo prema gore, građa je selektirana prema tematskim kodovima, komparirana i analizirana.

Rad je strukturiran na način da nakon kratkog prikaza djelovanja ukrajinskih manjinskih udruga u gradu Zagrebu slijedi poglavlje u kojem tražimo odgovor na pitanje jesu li izbjeglice mogle birati državu prihvata. Središnji dio rada posvećen je prikazu dolaska izbjeglica, susretu s Ukrajincima te njihovu svakodnevnom životu u Zagrebu. U tim cjelinama prikazujemo i ulogu migrantskih mreža u integracijskom procesu. Etnografska građa pokazala je da je uloga migrantskih mreža najvažnija u društvenoj i kulturnoj dimenziji integracije, kao i religijskoj, što je ujedno i integracija u etničku zajednicu i tomu smo posvetili posebna poglavlja. Sintetizirane i analizirane rezultate istraživanja ocrtavamo odabranim primjerima kazivanja iskustava sugovornika.

¹³ Transkripte intervjua prevela je suautorica rada. Dio kazivača imao je potrebu spomenuti i naglasiti da im je u Ukrajini primarni jezik komunikacije bio ruski, no sada su inzistirali da govore na ukrajinskom jeziku.

¹⁴ Kroz intervjue, i od drugih kazivača, istraživačice su saznale da je jednoj ženi netom prije odlaska u Hrvatsku poginuo suprug, stoga se ovi odgovori mogu tumačiti kao svježije traume.

¹⁵ Istraživanje je provedeno u skladu s Eričkim kodeksom Hrvatskog etnološkog društva (<https://hrvatskoetnologodrustvo.hr/o-nama/eticki-kodeks/>).

2. Ukrajinske manjinske udruge u Zagrebu

U dvadesetim i tridesetim godinama 20. stoljeća doseljeni Ukrajinci na hrvatskom prostoru počeli su osnivati svoje institucije. Koristeći dokumente i različite arhivske izvore Kozlitić (2002.: 23) piše o okupljanjima Ukrajinaca, njihovim aktivnostima za očuvanje identiteta te pomoći tadašnjim izbjeglicama sunarodnjacima. Uvid u djelovanje različitih ukrajinskih društava na hrvatskom prostoru s ciljem očuvanja ukrajinskog identiteta donosi Bogdan Liskij (2002.). Autor opisuje djelovanje ukrajinskih studenata u Zagrebu koji su se zalagali za samostalnost ukrajinske države u njezinim povijesnim granicama (ibid.: 38). U Zagrebu su ukrajinski studenti 1920. osnovali prvu ukrajinsku organizaciju, iz koje je 1922. nastala Ukrajinska studentska zajednica (ibid.). Iste godine u Zagrebu je osnovano Društvo „Prosvita”. Prilikom osnivanja donesen je nacionalno usmjeren statut koji je predviđao ujedinjenje Ukrajinaca na temelju kulturno-prosvjetnog rada čime bi se zadovoljile „duhovne i moralne potrebe Ukrajinaca emigranata iz Velike Ukrajine i Galicije kao i nacionalna osviještenost mjesnih Rusina-Ukrajinaca“ (Kozlitić, 2002.: 24). Tijekom postojanja do 1941. godine „Prosvita” se brinula o ukrajinskom identitetu (Terljuk, 2002.: 83). Većina zagrebačkih Ukrajinaca bila je porijeklom iz zapadne Ukrajine, prvenstveno Galicije, čija je nacionalna svijest bila vrlo visoka: „podcrtavaju svoje ukrajinstvo (...) u Zagrebu su nicale održivije ukrajinske organizacije s izraženom nacionalnom orijentacijom” (Kozlitić, 2002.: 24). Nakon duže pauze u Zagrebu je 1972. godine osnovano „Kulturno-prosvjetno društvo Rusina-Ukrajinaca Zagreba” koje je od 2012. godine nastavilo djelovati pod nazivom „Kobzar”.¹⁶ Tada su se Rusini i Ukrajinci službeno razdvojili. Društvo postaje član krovne organizacije koja ujedinjuje udruge ukrajinske nacionalne manjine u Hrvatskoj „Ukrajinska zajednica Republike Hrvatske”.¹⁷

Ukrajinska zajednica Grada Zagreba osnovana je 2007. godine, „usmjerena je na okupljanje i organiziranje pripadnika ukrajinske nacionalne manjine radi očuvanja nacionalnog i kulturnog identiteta”.¹⁸ Zadnjih desetljeća u Hrvatsku se doselio novi, tzv. četvrti val Ukrajinaca koji prenosi suvremeni pogled na Ukrajinu i pokreće nove aktivnosti poput uvođenja nastave ukrajinskog jezika u Zagrebu (Novosel, 2020.: 29, 47). Tako je Oksana Pinčuk, učiteljica, koja u Hrvatskoj živi od 2009. godine, inicijatorica uvođenja nastave ukrajinskog jezika u zagrebačkoj Osnovnoj školi Silvije Strahimir Kranjčević¹⁹ te radi na zamjeni u Osnovnoj školi Josipa Kozarca u Lipovljanima.

¹⁶ O djelovanju Ukrajinaca na hrvatskom prostoru od 1941. do 1970-ih usp. Novosel (2020.: 24); <https://www.uzrh.hr/ukpd-kobzar-zagreb/>.

¹⁷ Krovna organizacija Ukrajinaca u Hrvatskoj, Ukrajinska zajednica Republike Hrvatske osnovana je 20. siječnja 2008.

¹⁸ Usp. <https://www.uzrh.hr/ukrajinska-zajednica-grada-zagreba/>.

¹⁹ Od 2019. godine u toj zagrebačkoj osnovnoj školi može se učiti ukrajinski jezik po modelu C. <https://pravamanjina.gov.hr/nacionalne-manjine/nacionalne-manjine-u-republici-hrvatskoj/rusi/382>; Zakon o osnovnom školstvu, NN 59/90., 26/93., 27/93., 29/94., 7/96., 59/01., 114/01. i 76/05.; Državni pedagoški standard osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj, NN 63/08.

Ukrajinci u Zagrebu njeguju svoju kulturu i jezik unutar obitelji i u udrugama. Slave ukrajinske blagdane, djecu uče ukrajinski jezik i održavaju identitet (Novosel 2020.: 61). Na Dan neovisnosti Ukrajine 24. kolovoza 2022. godine na inicijativu predstavnika ukrajinske nacionalne manjine V. Filime i Ukrajinske zajednice Grada Zagreba u Zagrebu je otvoren Ukrajinski dom u prostoru koji je Ukrajinska zajednica Grada Zagreba dobila na korištenje od Grada Zagreba. Cilj je bio osigurati prostor za okupljanje Ukrajinaca kako iz redova manjine, tako i novopristiglih izbjeglica. Zajednica je nastavila rad na očuvanju identiteta i pomoći izbjeglicama.²⁰

3. Mogu li prisilni migranti birati državu prihvata: uloga migrantskih mreža

Migrantske društvene mreže mogu učvrstiti odluku potencijalnog migranta o preseljenju u određenu državu iz više razloga, npr. tako što raniji migranti prenose informacije o mogućnostima zapošljavanja, stanovanja, svakodnevnom životu u novoj državi, ali i potencijalnoj potpori i pomoći koju bi mu mogli pružiti prilikom dolaska (usp. Pereira i Van Meeteren, 2018.; Klvanova, 2010.: 113 prema Ritchey, 1976.). Migrantske mreže temelje se na međusobnom povjerenju i iskustvima poznanika i rodbine iz ranijih migracijskih valova, što može dovesti do nove imigracije (usp. ibid.). Dosadašnja istraživanja o migrantskim mrežama temelje se na praksama dobrovoljnih migranata. U ovom radu tražimo odgovore na pitanja jesu li prisilni migranti/izbjeglice mogli birati Hrvatsku kao državu prihvata, jesu li prije rata znali da u Hrvatskoj žive Ukrajinci i jesu li imali kontakte, odnosno je li postojanje migrantskih mreža utjecalo na njihov dolazak u Hrvatsku.

Od dvadeset pet kazivača njih devet poznavalo je druge Ukrajinke u Hrvatskoj, prije rata povremeno su s njima kontaktirali i stupili su u kontakt s njima prije no što su krenuli iz Ukrajine ili čim su stigli u Hrvatsku:

„Meni ovdje živi teta... ona se udala za Hrvata i on nam je pomogao i zahvaljujući njemu našli smo se ovdje. On nas je dovezao iz Ljviva, mi smo iz Harkiva došli u Ljviv ...” (K8, m, 20-e, Harkiv).

Dobivena etnografska građa pokazuje da obiteljske migrantske mreže imaju veliku ulogu ne samo prilikom odabira države, već i u pružanju pomoći prilikom putovanja. Jedan kazivač u Zagreb je došao jer mu je mama prije rata ovdje živjela i radila. Osim obiteljskih kontakata, zabilježene su dobre prijateljske veze:

„U Hrvatskoj već 30 godina živi moja prijateljica s kojom sam išla u školu. Sve ove godine smo prijateljice i dolazila sam u Hrvatsku u goste.“ (K7, ž, 50-e, Nova Kahovka).

²⁰ Usp. <https://www.uzrh.hr/ukrajinska-zajednica-grad-a-zagreba/>.

Nekoliko je kazivača izbjeglica u Hrvatskoj ranije bilo na ljetovanju. Izbjeglicama pomažu i Hrvati koji su s njima u prijateljskim odnosima. Tako jedna kazivačica navodi da je došla preko kćerina poznanika s posla koji je ponudio pomoć, dočeka ju je na ukrajinsko-mađarskoj granici i dovezao u Zagreb u kolektivni smještaj. Tri kazivačice u Hrvatskoj su od ranije imale poslovne veze i kontakte:

„Moja sestra je radila i sad radi u kompaniji čiji se ured nalazi u Hrvatskoj i ona je odlučila otići u Hrvatsku kako bi joj pomogli sa svim što je potrebno i odlučila je uzeti mene sa sobom.“ (K9, ž, 20-e, VSS).

Razlozi za dolazak i odabir Hrvatske su vrlo heterogeni, npr. jedna je obitelj došla jer je sin htio ići na more. Drugi su isticali da je Hrvatska sigurna zemlja. Dvije kazivačice prije Zagreba bile su kratko u drugim zemljama (Poljskoj, Češkoj, Mađarskoj) i nakon toga došle na preporuku i poziv drugih izbjeglica iz motela Plitvice. Neki kazivači su detaljno pričali o uvjetima prije polaska i opisali svoj dolazak:

„Sklanjali smo se u podrume, a kasnije je to postalo neizdrživo jer nije bilo WC-a, odlučili smo se sklanjati u stanu i kad je letjela raketa... i kod mene su izletjeli prozorski okviri... zaglušilo me je, bila sam gluha, sad već čujem. (...) Otišli smo na željeznički kolodvor. (...) Kad smo došli u Poljsku, bilo je jako puno ljudi i tamo su nam dali deke, spavali smo na podu. Na podu je bilo teško jer je bilo tvrdo i sjeli smo u vlak za bilo kamo. (...) Odlučili smo se voziti vlakom kako bismo se odmorili, tamo će biti mekano. Tako smo došli vlakom do Hrvatske... u ponoć... Policija je pozvala Crveni križ i tako smo završili ovdje.“ (K1, ž, 60-e, VSS, Zaporizja/Kijiv²¹).

Šesnaest kazivača nije znalo za postojanje ukrajinske dijasporu u Hrvatskoj. Međutim njih šestero istaknulo je da su odmah nakon dolaska u Zagreb kroz kontakt s volonterima Ukrajincima saznali i za druge Ukrajinke, a troje je došlo do kontakata s drugim Ukrajincima koji ovdje žive, također odmah pri dolasku, preko grupa na društvenim mrežama Facebook i Telegram.²²

4. Uloga migrantskih mreža u prihvatu i integraciji izbjeglica

U ovom poglavlju analiziramo kako su Ukrajinci, dobrovoljni migranti koji žive u Zagrebu, pomagali izbjeglicama u prvim danima boravka u Zagrebu te tijekom kasnijeg procesa integracije. Građu samo analizirale tako da smo usporedile kazivanja izbjeglica koje su dobile pomoć i Ukrajinaca koji su im pružali pomoć.

²¹ Kazivačica je iz Zaporizja, ali je zadnjih deset godina živjela u Kijivu.

²² Društvena mreža, popularna u Ukrajini, Rusiji itd.

Na pitanja jesu li po dolasku u Hrvatsku sreli Ukrajinke među ljudima koji su im pomagali te kako su im pomagali, čak dvadeset kazivača navelo je veliku pomoć koju su primili od Ukrajinaca. Zanimljivo je da je među njima osam izbjeglica koji prije dolaska nisu znali za Ukrajinke u Hrvatskoj. Osim važne praktične pomoći, većina je naglasila iznimno važno emotivno i psihičko olakšanje kada su čuli da volonteri govore ukrajinski jezik i kada su shvatili da su i oni Ukrajinci:

„Kad smo došli... među ljudima koji su nam pomagali ... djevojka... iz Ukrajine... 20 godina živi u Hrvatskoj. Teško je opisati osjećaj, ali kao vlastita krv... Sve nam je objasnila, podržala nas psihički.“ (K9, ž, 20-e, VSS).

„Čuješ svoj jezik i postane ti toplo oko srca. Bez obzira na strahote. (...) Dolazimo ovamo, mrak je, ne znam gdje sam i bojim se. Ne znam što nas čeka. Onda dođe čovjek, na registraciji, čuješ svoj jezik i znaš da je taj čovjek tvoj. Teško je objasniti, ali kao da ga znam otprije, kao obitelj, grliti ga hoćeš.“ (K4, ž, 40-e, VSS).

„Mi smo došli veća grupa, a nikog ne znaš... Djevojka koja ispunjava papire čujem da ispituje na ukrajinskom, Ukrajinka, naša, odmah mi je bilo bolje. Kao da će sve nas spasiti, takav osjećaj.“ (K5, ž, 30-e, SSS).

Svi su kazivači izbjeglice kao najvažniju pomoć prilikom dolaska isticali informacije u snalaženju s funkcioniranjem sustava pomoći, ispunjavanju različitih obrazaca i prevođenju:

„Trebalo je ispuniti papire... da se registriramo, zaštitu da dobijemo.²³ (...) Nismo razumjeli, nismo znali što sve treba i na što imamo pravo. Hvala Bogu da su tu bili Ukrajinci koji znaju hrvatski pa nam pomogli. I neki Hrvati su prevodili. (...) Odmah tu noć su nam ispunjavali papire. Bile su tu djevojke, dođu i sad ponekad. Imam broj telefona. I danas ako nešto ne znam, zovem njih.“ (K5, ž, 30-e, SSS).

Ukrajinci iz ranijih migracijskih valova od prvog dana, uza sve druge obaveze, nastojali su im biti na pomoći i izmjenjivati se u volonterskim dežurstvima na lokacijama s organiziranim prijemom, kao što su kazali:

„Čim su počeli dolaziti, u dežurstvu 24 sata smo se izmjenjivali... Prevodili smo... Nije bilo formulara... Papire smo im popunjavali, prijava, pomoć. (...) Crveni križ je dijelio odjeću i higijenske potrepštine, a mi smo pomagali da se sporazumiju.“ (K26, ž, 40-e, VSS).

²³ Misli na „privremenu zaštitu“, status koji dobiju u Hrvatskoj, izdaje im se kartica koja se zove iskaznica stranca pod privremenom zaštitom.

„Dežurali smo na Plitvicama i u Rakitju.²⁴(...) Bila je u motelu i ambulanta s doktorom, tamo je isto trebalo puno pomagati. Što ih boli, koje bolesti imaju, nemaju lijekove, pa objašnjavati jer neki lijekovi se drugačije zovu... Teško je bilo.“ (K27, ž, 40-e, VSS).

Ova pomoć ranijih migranata, kao i Hrvata govornika ukrajinskog jezika, bila je važna za nastavak svakodnevnog života, pronalazak smještaja, pomoć s informacijama: „(...) Upisi u školu... pa traženje posla... kod doktora, to i danas treba.“ (ibid.); administracije: „Djevojka nam je objasnila kako tu funkcionira administracija. To je potpuno drukčije...“ (K4, ž, 40-e, VSS); savjetima iz svakodnevice „Kod nas su neke stvari drukčije. Bilo mi je teško naći namirnice, kaše. A djeca žele...“ (K5, ž, 30-e, SSS).

S gledišta izbjeglica, prevođenje je bilo iznimno važno i pri susretu sa zdravstvenim sustavom, naročito za osobe s invaliditetom ili specifičnim bolestima te pri pronalasku zamjenskog lijeka:

„Jedna djevojka... nam je puno pomogla s liječnicima... Tu u Hrvatskoj živi već drugu godinu ... I bila je s nama i kad smo išli u bolnicu s djetetom.“ (K2, ž, 30-e, SSS).

„Počeli smo učiti hrvatski... i tako smo se upisali u grupe, učimo. (...) Ima raznih Hrvata i raznih Ukrajinaca, svi koji nam pomažu su jako dobri ljudi i ima nekih momenata kada nam bolje mogu pomoći Ukrajinci, tipa u medicini, jer znaju naše lijekove, kako doktori kod nas rade.“ (K3, ž, 30-e, SSS).

Tijekom boravka potrebe za pomoći se mijenjaju, od zadovoljavanja osnovnih životnih potreba do toga „kako se integrirati, osjećati se dijelom društva, raditi na adekvatnom radnom mjestu u skladu s kvalifikacijama“ (Marija Meleško), što je dugotrajan proces. Kazivačica je istaknula problem raspršenosti informacija i nepostojanje mjesta na kojem bi se one dobivale na ukrajinskom jeziku: „Da ima jedan središnji ured, bilo bi bolje. Broj pitanja s vremenom nije manji, ali su drugačija.“

Mnogi volonteri pomagali su oko ekonomske dimenzije integracije, prvenstveno kod zapošljavanja. U početku izbjeglice su nastojale pronaći bilo kakav posao, a postupno su pokretali postupak za priznavanje stečenih kvalifikacija²⁵:

²⁴ Motel Plitvice i hostel Rakitje, gdje je bio organiziran smještaj.

²⁵ Usp. <https://www.azvo.hr/inozemne-obrazovne-kvalifikacije/vrednovanje-inozemnih-visokoskol-skih-kvalifikacija/cesta-pitanja>.

„Trebalo je nostrificirati diplomu. Ni ja nisam znala kako se to radi, a kako će ona saznati kad ne razumije hrvatski. Pa zovi, traži po internetu, opet zovi, a onda treba prevesti, pa ne znaš kako baš sve prevesti, neke specifične stvari unutra, crvena diploma²⁶ i takve stvari, pa zoveš druge dal' znaju...“ (K28, 40-e, SSS).

Prema Ukrajincima iz ranijih migracijskih valova, individualno ili preko udruga, svi su se vrlo aktivno uključili u pružanje pomoći. Predsjednica Udruge Marija Meleško navodi da od prvog dana svakodnevno u aktivnostima sudjeluje velik broj članova u Zagrebu, ali i u cijeloj Hrvatskoj, te da je odaziv velik. Opseg i raznovrsnost pomoći su veliki, od individualnih potreba do prevođenja obrazaca koje koriste hrvatske državne institucije, ali i dodatne edukacije da bi se moglo adekvatnije pomoći:

„Na početku bi prevoditelji dolazili na policiju, pomagali popunjavati zahtjeve za izdavanje iskaznice privremene zaštite, dolazili bi kod liječnika. Treba prevesti što govori liječnik i što tvrdi pacijent jer su to vrlo važna pitanja gdje greška u sporazumijevanju košta. Iza svake osobe – volontera stoje sati rada. Pogotovo ako je pomoć bila pružena osobi s invaliditetom, osobi s posebnim potrebama. Samo jedan mali primjer – jednoj obitelji treba pomoći ishoditi naljepnicu za parkiranje vozila s invaliditetom. Kako bi takve osobe mogle sami znati kako je dobiti? To ne znam ni ja, a kamoli oni. A nije nešto što se riješi u pet minuta. Ili rješavanje pitanja u Odjelu za socijalnu skrb. Sada je već lakše, postoje obrasci na ukrajinskom jeziku. Na stranicama Grada Zagreba sad postoje obrasci za upis djece u vrtić, a to smo mi, volonteri, radili. Puno toga smo svi zajedno radili, bez ikakve naknade, na koju nismo niti pomišljali. Bili smo prema mogućnostima tamo gdje smo trebali. Mnogi Ukrajinci, nebitno jesu li članovi udruge ili nisu, radili su svi zajedno za opću dobrobit, da pomognemo sustavu i da pomognemo ljudima kojima to život znači. Još jedan primjer – pružanje psihološke pomoći. Mogu sa sigurnošću reći da su volonteri prevoditelji odrađivali sate i sate rada kao prevoditelji, kao integratori, kao psiholozi... Deset u jedan. Naši su volonteri prolazili edukacije u Društvu za psihološku pomoć u centru Modus²⁷ da bi uopće mogli ispravno pristupiti kod prevođenja takvog tipa jer je bitno znati i kako se ponašati u procesu prevođenja psihologa. Prevođenje je bilo iznimno bitno i kod upisa djeteta u vrtić ili školu ako mama ne zna engleski. Treba ju primiti za ruku i dovesti. Treba znati popuniti upitnik, treba odgovoriti na pitanja ravnatelja, pedagoga itd. Ali općenito – čim se osoba pojavi na vratima državne ustanove, njoj treba asistent. Puno toga je kasnije bilo posloženo, ali na početku je svima bilo teško. Sada se puno stvari rješava automatizmom ako su to jednostavna pitanja – ishođenja zelene karte,²⁸ dobivanje jednokratne pomoći. Institucije znaju svoj posao, ljudi znaju postupak, već su i jezik malo naučili, a i drugi im mogu pomoći. Ali kod kompliciranijih pitanja i dalje treba pomoći. U svakom

²⁶ Uobičajene diplome su plave, crvene su za izvrsne studente.

²⁷ MODUS – Centar za djecu, mlade i obitelj osnovan je 2003. godine u sklopu Društva za psihološku pomoć (<https://dpp.hr/modus-2/>).

²⁸ Misli na iskaznicu stranca pod privremenom zaštitom.

slučaju Ukrajinci koji žive na ovim prostorima i osobe sa znanjem ukrajinskog jezika (zahvaljujući uspješnom radu Katedre za ukrajinski jezik studenti ukrajinistike) dali su neizmjereno ogroman doprinos u tom cijelom procesu. U procesu pružanja pomoći raseljenim osobama iz Ukrajine pomoć su pružili kako predstavnici takozvane „stare“, tako i „nove“ dijaspore te mnogi naši sugrađani Hrvati na čemu im uvijek želim reći neizmjereno VELIKO HVALA.²⁹ Sve te osobe nastavljaju i dalje raditi u slučaju ako saznaju za potrebu pružanja pomoći. (...)

Istraživanje pokazuje da su se kroz mjesec boravka u Zagrebu potrebe izbjeglica mijenjale, a volonteri su nastavili pomagati. Kodirajući etnografsku građu, uočile smo da je uloga migrantskih mreža vrlo važna u različitim dimenzijama integracijskog procesa. Ona je važna u pravnoj dimenziji integracije (usp. Penninx, 2004.; 2007.; Esser, 2001.:16 prema Penninx i Garcés-Mascareñas, 2016.) kao što je rješavanje statusa boravka u Hrvatskoj, statusnih prava itd. Nadalje, važna je za ekonomsku dimenziju integracije (ibid.) koja uključuje pristup socijalnim i drugim pravima, posebice na dobivanje zdravstvene zaštite, nastavak obrazovanja, nostrifikacije svjedodžbi i diploma, učenje hrvatskog jezika, smještaj te pravo na rad.

Nadalje, i na ovom primjeru prisilnih migracija pokazuje se da je uloga obitelji, prijateljstva i poznanstva pri svladavanju poteškoća u novoj zemlji (Pereira i Van Meeteren, 2018.; Klvanova, 2010.: 105) iznimno velika. Migrantske mreže koje promatramo kao set rodbinskih i društvenih odnosa ili kao tzv. čvrste veze između pojedinaca (Granovetter, 1983.) karakterizira visok stupanj povjerenja (Tilly, 2007.). Istraživanje pokazuje i potvrđuje da su migrantske društvene mreže važne međuljudske veze koje povezuju iseljenike ne samo s članovima zajednice u domovini, već i zemlji imigracije (Poros, 2011.), neovisno o uzrocima migracija. Ovo istraživanje pokazuje da se migrantske mreže stvaraju i na osnovi etničkog porijekla neovisno o ranijem poznavanju.

5. Društvena i kulturna integracija i integracija u etničku zajednicu

Osim navedenih aktivnosti prikazanih u drugom poglavlju, Ukrajinci u Hrvatskoj uz pomoć ukrajinskog veleposlanstva djeluju i izvan tog okvira s ciljem jačeg povezivanja i promicanja ukrajinske povijesti i kulture. Neki od događaja su vezani uz državne blagdane ili obljetnice bilateralnih suradnji poput obilježavanja Dana nezavisnosti Ukrajine, godišnjica uzajamnog priznanja Ukrajine i Hrvatske, Dan državne zastave Ukrajine itd. koje organiziraju udruge uz potporu ukrajinskog veleposlanstva te sudjelovanje na raznim manifestacijama i festivalima³⁰ na kojima se prezentira ukrajinska kultura, npr. Dan nacionalnih manjina Grada Zagreba itd.

²⁹ Prilikom autorizacije kazivačica je sama napisala velikim tiskanim slovima.

³⁰ Ukrajinske udruge postoje i u drugim dijelovima RH, organiziraju različite festivale i manifestacije na kojima sudjeluju i Ukrajinci iz Zagreba.

Naše istraživanje pokazuje da su brojne mogućnosti susreta Ukrajinaca u Hrvatskoj iz različitih migracijskih valova. Osim sudjelovanja u navedenim aktivnostima, primjetno je da su se neke izvaninstitucijske aktivnosti transformirale u skladu s ratnim događanjima. Rat je potaknuo i intenzivniju suradnju različitih institucija, veleposlanstva, hrvatskih i zagrebačkih institucija u organiziranju raznih manifestacija koje se odnose na podršku Ukrajini, ali i mogućnost zbližavanja ranijih valova migranata s novijima. Većina kazivača istaknula je da redovito odlazi na prosvjede protiv rata i na skupove podrške Ukrajini koji su organizirani u više navrata. U Zagrebu je organizator ili suorganizator skupova podrške Ukrajini bila Ukrajinska zajednica Grada Zagreba.

Bilo preko volontera, članova ukrajinskih udruga koji su im pomagali, bilo zahvaljujući organiziranju proturatnih prosvjeda, od drugih izbjeglica na tečaju hrvatskog jezika ili društvenih mreža većina izbjeglica saznala je za udruge Ukrajinaca u Zagrebu (istaknuli su Ukrajinsku zajednicu Grada Zagreba tj. Ukrajinski dom i centar Červona kalina). Kazivačica M. Meleško navodi da je prostor Ukrajinske zajednice otvoren za izbjeglice te da se oni aktivno uključuju u njezin rad:

„Ljudi traže svoje mjesto. Prostor gdje mogu doći. Gledaju što ima i što bi mogli. Neki se pronadu u pjevanju, neki u amaterskom kazalištu, u glumi. Djeca dolaze poslušati bajke i upoznati jedni druge. Okupljali smo one koji žele igrati šah. Nastojali smo stvoriti prostor gdje se ljudi mogu osjećati ugodno, dobrodošli, biti ujedinjeni kakvom temom, provesti vrijeme s nekim svojim. Upoznati se. To je jako važno pogotovo s obzirom na činjenicu da su mnoge osobe smještene individualno. Osoba koja nije u kolektivnom smještaju, živi u stanu, sama ili sa dijelom obitelji... Ima potrebu za kontaktom, imati nekoga kome će se izjadati, imati mjesto gdje će dobiti informacije. Kad se ljudi upoznaju osobno i povežu, svijet svake osobe postane drukčiji. Više nisi sam. U Ukrajinskom domu ljudi su mogli dobiti informacije ne samo od nas, nego ih podijeliti i između sebe. Mnogi su se povezali preko djece – na primjer, djeca su išla u dramsku grupu, na čitanje bajki. Tako bi i roditelji upoznali roditelje. I zato je bitno imati gdje i kako. A to su nebrojeni sati i sati volonterskog rada nas, manjinaca. Izbjeglice koji sudjeluju u aktivnostima navode da im je to iznimno važno zbog kontakta s vlastitom zemljom i kulturom, razgovorima sa sunarodnjacima te da im to pruža osjećaj doma.“

Navedeno potvrđuju i kazivači izbjeglice:

„Idem na gotovo sva događanja... puno mi to znači. Ima koncerata, predavanja, predstava. Puno mi znači osjećaj da sam među svojim. (...) Pa uvijek kad mogu idem, na što god. To su naši ljudi, družimo se, djeca nastupaju, ukrajinske pjesme čujemo, kao da smo doma, kao da je Ukrajina. Ni doma nisam toliko slušala, nije mi bilo važno, sad je to kao da nismo u stranoj zemlji, ti trenuci.“ (K11, ž, 40-e, SSS).

„Zaboravim gdje sam, i zašto sam ovdje, to mi je još važnije. Kao da smo svi prijatelji koji su se našli na svome, doma.“ (K4, ž, 40-e, VSS).

Osim što dolaze samostalno i zbog sebe, nekolicina roditelja navela je da dolaze i do vode djecu da se druže:

„Bio sam, došli su ljudi koji su pozivali na neku večer, filmove, spajali su djecu, bio sam s njima, pomagao... ti susreti ... djeci su svakako važni jer u Hrvatskoj kao drugoj državi djeca se moraju družiti i nekako se međusobno povezivati.“ (K10, m, 20-e).

Iako se svi kazivači izjašnjavaju Ukrajincima, građa pokazuje da su kulturološke i jezične prakse heterogene i da se razlikuju s obzirom na vrijeme dolaska u Hrvatsku i mjesto u Ukrajini iz kojega su došli.³¹ Ukrajinci koji su u Hrvatsku došli u ranijim migracijskim valovima primjećuju kako pojedine izbjeglice iz ruskih govornih područja Ukrajine nastoje i trude se govoriti ukrajinskim jezikom iako su tijekom boravka u Ukrajini bili izloženi rusifikaciji, što su pojedini imali potrebu objasniti na početku intervjua na primjeru Zaporizja:

„Zašto želim na ukrajinskom, a ne na ruskom? Zašto mi više razgovaramo na ruskom? (...) Kod nas su bile škole na ruskom, moja kći je imala ukrajinski jezik, no došao je predavati student ... napisao je klasna robota s dva s³², to je nepismeno, svi su se smijali, učitelji nisu znali ukrajinski, moja djeca također ne znaju. Smatram da je to bila... ruska kolonija jer su pozatvarali ukrajinske škole, a ako su i postojale ukrajinske škole, tamo nije bilo stručnjaka... Ja sam još završila ukrajinsku školu, a moja djeca više nisu. I sad mi svi želimo govoriti na svojem jeziku.“ (K1, ž, 60-e, VSS, Zaporizja/Kijiv).

5.1. Grkokatolička crkva kao čuvar nacionalnog identiteta Ukrajinaca i njezina uloga u religijskoj dimenziji integracije

Radovi o povijesti Ukrajinaca na hrvatskom prostoru pokazuju da je u očuvanju identiteta veliku ulogu imala grkokatolička crkva³³ koja je različita od većinske katoličke. Svećenici su propovijedali na rusinskom jeziku, u crkvama su bile škole (Malinovska, 2002.: 12). Kroz povijest se poticalo služenje mise na ukrajinskom jeziku, čime se čuvao i jezični identitet (Graljuk, 2010.). U Zagrebu se svake prve nedjelje u mjesecu održava misa na ukrajinskom jeziku, što je poticaj da na njih osim pripadnika ukrajinske manjine dođu i suvremeni dobrovoljni migranti koji se tada susreću sa sta-

³¹ O heterogenosti i kompleksnosti istraživanja identiteta kod pripadnika triju nacionalnih manjina Ukrajinaca, Rusina i Rusa na hrvatskom etničkom prostoru više u Rajković Iveta i Kerimova (2021.).

³² Ruski način pisanja.

³³ O tome vidjeti Paščenko (2020.).

rijom dijasporom, te stvaraju nove veze, kontakte i prijateljstva (Novosel, 2020.: 36). Ovo istraživanje pokazuje da na mise dolaze i izbjeglice jer su neki, osim Ukrajinskog doma, kao mjesto susreta često navodili i grkokatoličku crkvu:

„Išla sam u crkvu kad je bila ukrajinska misa, tamo smo se poslije družili, sreća sam Ukrajinca, družili smo se. Sa ženama sam se sreća kasnije nekoliko puta. Važno mi je to naprosto kao druženje, podružili smo se.“ (K6, ž, 60-e, SSS).

Razvidno je da je Ukrajincima bila, a i danas je u određenoj mjeri, vrlo važna vjera i da crkva ima veliku ulogu u koheziji zajednice i čuvanju etničkog identiteta. Dobivena etnografska građa pokazuje da je uloga migrantskih društvenih mreža Ukrajinaca u Zagrebu iz različitih migracijskih valova jaka. Suvremeni migranti i izbjeglice uz pomoć ranijih migranata/pripadnika ukrajinske manjine aktivno sudjeluju u prakticanju kulturnih i religijskih ukrajinskih praksi. Kulturno-religijska dimenzija integracije odnosi se na autonomiju kulturnih i religijskih praksi, percepciju i prakticanje imigranata i pripadnika manjinskih zajednica u kulturnom, etničkom i vjerskom aspektu društva države primateljice (usp. Pennix, 2007.; Esser, 2001.:16 prema Penninx i Garcés-Mascareñas, 2016.).

6. Planovi za budućnost

I ovo istraživanje pokazuje da prisilni migranti mijenjaju državu prihvata, poneke izbjeglice u Hrvatsku su došli iz drugih država. S druge strane, istraživanja npr. hrvatskih izbjegličkih migracija pokazuju da izbjeglice ostaju u zemlji prihvata i kada se ostvari uvjet za povratak u državu porijekla (npr. Kanižaj, Rajković Iveta i Bagić, 2021.). Zanimalo nas je kakvi su planovi izbjeglica za budućnost, planiraju li remigrirati, žele li ostati u Hrvatskoj i do kada. Najveći broj kazivača namjerava ostati u Hrvatskoj do kraja rata i žele se vratiti u Ukrajinu kada bude siguran povratak:

„Jako bih željela kući, a inače nikamo osim Hrvatske, Hrvatska nam se jako sviđa.“ (K1, ž, 60-e, VSS).

„Ne planiram ovdje ostati... Planiram ostati do kraja rata... Evo, baš sam sad čitala, tuku gradovima³⁴, i jučer su pogodili moju zgradu... Ne planiram ići u nijednu drugu državu, za čime, što da idem tražiti ... (K6, ž, 60-e, SSS).

Jedan kazivač razmišlja i o ranijem povratku u Ukrajinu:

„Jako mi se sviđa ovdje, a što planiram ne znam, možda ni do kraja rata ne planiram biti ovdje, želim se vratiti u Ukrajinu... Ako se rat oduži... onda ću se vratiti. A ako se može brzo završiti, onda ću se vratiti kad završi.“ (K12, m, 60-e, VSS).

³⁴ BM-21 Grad je sovjetski višecijevni raketni bacač.

Šestero kazivača željelo bi ostati u Hrvatskoj i nakon što se rat završi. Kao važnije razloge navode dobru klimu, kvalitetu života, perspektive obrazovanja za djecu i pronalazak posla. U primjeru kazivanja u kojem je vidljiv plan spajanja obitelji i pretvaranje prisilne privremene migracije u trajnu migraciju na jadranskoj obali pokazuje privlačne faktore života u Hrvatskoj:

„Planiramo se ovamo preseliti, cijela obitelj, s mužem, planiramo ovdje ostati, ali ne znamo da li u Zagrebu, jako nam se sviđa i uz more. Možda gradići blizu mora. Jako nam se sviđa ovdje, Slaveni, slavenski jezik, u principu jako slični nama, jako nam se sviđa.“ (K13, ž, 30-e, VSS).

7. Zaključak

Cilj rada bio je istražiti ulogu migrantskih mreža, na koji su način Ukrajinci u Hrvatskoj, koji su dobrovoljno migrirali u proteklim desetljećima te njihovi potomci, danas pripadnici ukrajinske nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj, pomogli i pomažu Ukrajincima koji su u Hrvatsku došli kao prisilni migranti, tj. izbjeglice nakon ruske invazije na Ukrajinu 24. veljače 2022. godine. Rad se temelji na kvalitativnom istraživanju, intervjuima s izbjeglicama iz Ukrajine i s ranijim dobrovoljnim migrantima Ukrajincima iz Hrvatske, ali i sudioničkom promatranju budući da je jedna suautorica bila aktivno uključena u prihvata izbjeglica. Budući da su se migrantske mreže istraživale među dobrovoljnim migrantima, ovim istraživanjem nastojalo ih se istražiti i u prisilnim migracijama. Točnije, njihovu ulogu prilikom odabira Hrvatske kao države prihvata, dolaska, prvih dana boravka te kasnije integracije.

Nakon kratkog uvida u djelovanje ukrajinskih manjinskih udruga u Zagrebu prikazuje se dolazak izbjeglica i njihov odnos s ukrajinskom zajednicom s njihove točke gledišta. Građa dobivena kvalitativnim istraživanjem pokazuje da su, što se tiče odabira Hrvatske kao odredišne zemlje, migrantske mreže odigrale veliku ulogu, kako saznanja o institucionalnim zajednicama, tako i privatni kontakti s pojedincima (obitelj, prijatelji, poznanici, pa i poslovni kontakti). Velika većina izbjeglica navodi pomoć koju su im pružili raniji dobrovoljni migranti, a ta se pomoć manifestira prvenstveno kao pružanje informacija i pomoć pri samoj organizaciji dolaska. U prvim danima nakon dolaska izbjeglica kao najznačajniju pomoć navode prevođenje, pronalaženje informacija, upućivanje u rad hrvatskih institucija, ali i iznimno za njih u tom trenutku važnu emotivnu i psihološku potporu, pružanje osjećaja pripadnosti. Migrantske mreže pokazale su veliku važnost i prilikom odlaska liječniku, upisa djece u škole, pronalaska posla, pozivanja kući na proslavu blagdana. Izbjeglice se uključuju u razne aktivnosti ukrajinske zajednice, a osim dolaska na aktivnosti u Ukrajinskom domu, kao mjesto susreta navode i grkokatoličku crkvu. Što se tiče planova, najveći broj kazivača namjerava ostati u Hrvatskoj do kraja rata i tada se vratiti u Ukrajinu, no određeni broj kazivača ima želju ostati u Hrvatskoj i nakon završetka rata, što je u skladu s rezultatima ranijih istraživanja prisilnih migracija.

Rezultati istraživanja pokazuju da je uloga migrantskih mreža vrlo velika u pogledu pravne i ekonomske dimenzije integracije, ali i da je njihova uloga najvažnija u društvenoj i kulturnoj dimenziji integracije, uključujući religijsku dimenziju. Također, da migrantske mreže imaju veliku ulogu na sve tri razine integracijskog procesa, individualnom, organizacijskom (uloga ukrajinskih društava) i institucijskom budući da Ukrajinci koji su otprije u Hrvatskoj pomažu i odrađujući ulogu državnih institucija, npr. u prevodenju uputa i obrazaca. Pokazuje se da su migrantske mreže važne ne samo u praktičnoj pomoći, već i u emocionalnom pogledu, što je posebno važno za prisilne migrante. Također pokazuju da migrantske mreže osim članova obitelji, prijatelja i ljudi koji su se osobno poznavali prije migracije mogu uključivati i druge ljude iste etničke pripadnosti neovisno o ranijem poznavanju.

Popis literature i izvora

1. Abu-Lughod, L. (1991). *Writing Against Culture*, in: Fox Richard, G. (Ed.) *Recapturing Anthropology. Working in the Present*. New York: School of American Research Press.
2. Barščevski, I. (2002). Ukrajinci u Hrvatskoj – Brodsko-posavska županija. *Mislis Dunava*, 5: 135-148.
3. Bezlov, T.; Ruseva, A. and Kocanija, D. (2023). *Borderline: Impact of the Ukrainian war on migrant smuggling in South Eastern Europe*. World | ReliefWeb.
4. Braun, V. and Clarke, V. (2006). Using Thematic Analysis in Psychology. *Qualitative Research in Psychology*, Vol. 3 (2): 77-101. (<https://doi.org/10.1191/1478088706qp0630a>)
5. Brettell, C. and Hollifield, J. F. (Eds.) (2000). *Migration Theory: Talking Across Disciplines*. London: Psychology Press.
6. Burda, S. i Graljuk, B. (Ur.) (2002). *Україниці Хорватії, матеріалу і документи / Ukrajinci Horvatiji, materialy i dokumenty / Ukrajinci Hrvatske, materijali i dokumenti. Knyga perša / Knjiga prva*. Zagreb: Kul'turno-prosvitne tovarystvo rusyniv i ukrajinciv Zagreba.
7. Castles, S.; De Haas, H. and Miller, M. J. (2014). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. Guilford Press, New York.
8. Državni pedagoški standard osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj, *Narodne novine* 63 od 2008. (https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_06_63_2129.html).
9. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2021). *Stanovništvo prema narodnosti – detaljna klasifikacija, Popis 2021*. <https://podaci.dzs.hr/hr/podaci/stanovnistvo/popis-stanovnistva/>.
10. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2011). *2. Stanovništvo prema narodnosti po gradovima/općinama, Popis 2011*. https://web.dzs.hr/Hrv/census-es/census2011/results/htm/H01_01_04/h01_01_04_RH.html.
11. Duszczuk, M. and Kaczmarczyk, P. (2022). *The War in Ukraine and Migration to Poland: Outlook and Challenges*. Intereconomics, Springer.

12. Franco de Brito, P. (2022). O silêncio da paz: a acolhida humanitária de ucranianos pelo Estado brasileiro. *DIGE – Direito Internacional e Globalização Econômica – Edição anual contínua*, 9 (9): 237-259 (<https://doi.org/10.23925/2526-6284/2022.v9n9.59586>).
13. Esser, H. (2000). *Soziologie. Spezielle Grundlagen. Band 2: Die Konstruktion der Gesellschaft*. Frankfurt am Main und New York.
14. Graljuk, B. (2010). *100 godina ukrajinske grkokatoličke župe Lipovljani 1909. – 2009*. Zagreb – Lipovljani: Ukrajinska zajednica Republike Hrvatske, KPD Ukrajincina „Karpati”, Grkokatolička župa sv. Ane Lipovljani.
15. Granovetter, M. (1983). The strength of weak ties: a network theory revisited, *Sociological Theory*, 1: 201-233.
16. Hrvatska za Ukrajinu. <https://hrvatskazaukrajinu.gov.hr/>. (Pregledano 15. veljače 2024.).
17. Kanižaj, F.; Rajković Iveta, M. i Bagić, D. (2021). Suvremeno iseljavanje iz Hrvatske u Švedsku – uloga migrantskih mreža. *Hrvatski iseljenički zbornik*, 2022: 174-200.
18. Kiš, M. (1997). Ruthenians and Ukrainians, in: Katunarić, V. (Ur.). *Multicultural Reality and Perspectives in Croatia*. Zagreb: Interkultura.
19. Klvanova, R. (2010). Moving Through Social Networks: The Case of Armenian Migrants in the Czech Republic, in: Gozdzia, E. (Ed.). *International Migration*. Oxford Malden: Blackwell Publishing Ltd. 48/2: 103-132. (doi:[10.1111/j.1468-2435.2009.00565.x](https://doi.org/10.1111/j.1468-2435.2009.00565.x))
20. Kovács, J.; Csukonyi, C.; Kovács, K. E.; Liszka, D.; Walawender, P. (2023). Integrative attitudes of Ukrainian war refugees in two neighboring European countries (Poland and Hungary) in connection with posttraumatic stress symptoms and social support. *Front Public Health*, 11: 1256102. (doi:[10.3389/fpubh.2023.1256102](https://doi.org/10.3389/fpubh.2023.1256102))
21. Kozliti, V. (2002). Українські громадські організації в Югославії (20-30-ті рр. XX ст.)/ Ukrajins'ki gromads'ki organizaciji v Jugoslaviji (20-30-ti rr. XX st.), u: Burda, S. i Graljuk, B. (Ur.). *Українци Хорватії, матеріали і документи / Ukrajinci Horvatiji, materijali i dokumenty / Ukrajinci Hrvatske, materijali i dokumenti. Knjaga perša / Knjiga prva*. Zagreb: Kul'turno-prosvitne tovarystvo rusyniv i ukrajinciv Zagreba, 21-38.
22. Lis'kyj, B. (2002). З діяльності українських студентів у Хорватії (1920-1945)/ Z dijal'nosti ukrajins'kyh studentiv u Horvatiji (1920-1945), u: Burda, S. i Graljuk, B. (Ur.). *Ukrajinci Horvatiji, materijali i dokumenty / Ukrajinci Hrvatske, materijali i dokumenti. Knjaga perša / Knjiga prva*. Zagreb: Kul'turno-prosvitne tovarystvo rusyniv i ukrajinciv Zagreba.
23. Malynovs'ka, O. (2002). Українська діаспора в південнослов'янських землях/ Ukrajins'ka diaspora v pivdenno-slov'jans'kyh zemljah, u: Burda, S. i Graljuk, B. (Ur.). *Ukrajinci Horvatiji, materijali i dokumenty / Ukrajinci Hrvatske, materijali i dokumenti. Knjaga perša / Knjiga prva*. Zagreb: Kul'turno-prosvitne tovarystvo rusyniv i ukrajinciv Zagreba.

24. Myz, R. (2004). *Ukrajinci u Lipovljanima i Novoj Subockoj*. Vukovar: Savez Rusina i Ukrajinaca.
25. Ministarstvo unutarnjih poslova (MUP) (2024). *Status privremene zaštite izbjeglica iz Ukrajine u Hrvatskoj*. Podaci dobiveni na službeni zahtjev autora.
26. Novosel, S. (2020). *Očuvanje i transformacija identiteta Ukrajinaca u Zagrebu i Lipovljanima*. Diplomski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. (<https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:831192>).
27. Paščenko, J. (2006). Kulturna baština Ukrajine. *Hrvatska revija*, 2: 19-33.
28. Paščenko, J. (Ur.). (2020). *Ukrajinska grkokatolička Crkva: na počecima europske kršćanske unije*. Zagreb: Udruga Hrvatsko-ukrajinska suradnja: Filozofski fakultet, Katedra za ukrajinski jezik i književnost.
29. Patton, M. Q. (2002). *Qualitative Evaluation and Research Methods*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.
30. Penninx, R. (2007). Integration Processes of Migrants: Research Findings and Policy Challenges. *Migracijske i etničke teme*, 23 (1-2): 7-32. (<https://hrcak.srce.hr/14467>).
31. Penninx, R. and Garcés-Masareñas, B. (2016). The Concept of Integration as an Analytical Tool and as a Policy Concept, in: Garcés-Masareñas, B. and Penninx, R. (Eds.). *Integration Processes and Policies in Europe. Context, Level and Actors*. Cham: Springer Open. (https://doi.org/10.1007/978-3-319-21674-4_2).
32. Pereira, S. and Van Meeteren, M. (2018). Beyond the 'Migrant Network'? Exploring Assistance Received in the Migration of Brazilians to Portugal and the Netherlands. *Journal of International Migration and Integration*, 925-944. (<https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s12134-018-0578-9.pdf>).
33. Poros, M. (2011). *Migrant Social Networks: Vehicles for Migration, Integration, and Development*. Migration Policy Institute. (<https://www.migrationpolicy.org/article/migrant-social-networks-vehicles-migration-integration-and-development>).
34. Puh, M. (2017). *Folclore como ação educativa na constituição de políticas linguísticas em e para comunidades rurais de origem ucraniana na Croácia e no Brasil*. Doktorska disertacija. São Paulo. (<https://teses.usp.br/teses/disponiveis/48/48134/tde-17012018-112031/en.php>).
35. Rajković Iveta, M. and Kerimova, M. (2021). Granitsy gosudarstv, soobshchestv i identichnosti: izuchenie russkikh, ukraintsev i rusinov v Respublike Khorvatii. *Ėtnografičeskoe obozrenie*, 6: 148-166. (doi:10.31857/S086954150017939-2).
36. Stanovništvo prema materinskom jeziku po gradovima/općinama, Popis 2021. (<https://podaci.dzs.hr/hr/podaci/stanovnistvo/popis-stanovnistva/>)
37. Stanovništvo prema materinskom jeziku po gradovima/općinama, Popis 2011. (https://web.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_08/h01_01_08_RH.html)
38. Stanovništvo prema materinskom jeziku, Popisi 1991.–2021. (<https://podaci.dzs.hr/hr/podaci/stanovnistvo/popis-stanovnistva/>)

39. Stanovništvo u najvećim gradovima, općinama i naseljima, Popis 2021. (<https://podaci.dzs.hr/hr/podaci/stanovnistvo/popis-stanovnistva/>)
40. Stanovništvo prema narodnosti po gradovima/općinama, Popis 2011. (https://web.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_04/h01_01_04_RH.html)
41. Stepick, A. and Stepick, C. D. (2010). The complexities and confusions of segmented assimilation. *Ethnic and Racial Studies*, 33 (7): 1149-1167. (doi.org/10.1080/01419871003599518).
42. Škiljan, F. (2013). *Svakodnevni život Ukrajinaca u Lipovljanima i okolici u dvadesetom stoljeću*. Vukovar: Ukrajinska zajednica Republike Hrvatske; Lipovljani: KPD Ukrajinaca „Karpati“.
43. Terljuk, I. (2002). «Просвіта» - берегиня національної ідентичності / „Prosvita“ – beregynja nacional'noji identyčnosti, u: Burda, S. i Graljuk, B. (Ur.). *Ukrajinci Horvatiji, materialy i dokumenty / Ukrajinci Hrvatske, materijali i dokumenti. Knyga perša / Knjiga prva*. Zagreb: Kul'turno-prosvitne tovarystvo rusyniv i ukrajinciv Zagreba.
44. Thinyane, M.; Fournier-Tombs, E. and Molinario, G. (2023). *The digital dynamics of migration: Insights from the Ukrainian crisis*. Migration Research Series, N° 78. International Organization for Migration (IOM), Geneva. (<https://publications.iom.int/system/files/pdf/pub2023-033-r-the-digital-dynamics-of-migration.pdf>).
45. Tilly, C. (2007). Trust Networks in Transnational Migration. *Sociological Forum*, 22 (1): 3-24. (doi.org/10.1111/j.1573-7861.2006.00002.x).
46. Ukrajinska zajednica Grada Zagreba. <https://www.uzrh.hr/ukrajinska-zajednica-grada-zagreba/>. (Pregledano 10. ožujka 2024.).
47. Ukrajinska zajednica Republike Hrvatske. <https://www.uzrh.hr/ukpd-kobzar-zagreb/>. (Pregledano 14. listopada 2023.).
48. Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, *Narodne novine*, 155/02, 47/10, 80/10, 93/11 i 93 iz 2011.
49. Vermeulen, H. (2010). Segmented assimilation and cross-national comparative research on the integration of immigrants and their children. *Ethnic and Racial Studies*, 33 (7): 1214-1230. (doi.org/10.1080/01419871003615306).
50. Zakon o osnovnom školstvu, *Narodne novine*, 59/90., 26/93., 27/93., 29/94., 7/96., 59/01., 114/01. i 76 iz 2005.
51. Zapata-Barrero, R. and Yalaz, E. (2018). *Qualitative Research in European Migration Studies*. Cham: Springer Open. (<https://doi.org/10.1007/978-3-319-76861-8>).
52. Zlodi, Z. (2005). Rusini/Ukrajinci u Hrvatskoj – etape doseljavanja i problem imena. *Scrinia Slavonica: Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest*, 5 (1): 408-431. (<https://hrcak.srce.hr/8197>).

53. Živić, D. i Komušanac, M. (2024). Migracijski kontekst rata u Ukrajini i njegov potencijalni demografski odraz na Republiku Hrvatsku, u: Klempić Bogadi, S.; Gregurović, S. i Mlinarić, D. (Ur.). *Migracije na rubu Europe: trendovi, politike i izazovi*. Zagreb: Institut za istraživanje migracija.

Ukrainians In Zagreb – The Role of Migrant Networks in Forced Migrations

Ana Dugandžić

Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of East Slavic Languages and Literatures, Zagreb, Croatia

e-mail: adugandzic@ffzg.unizg.hr

Marijeta Rajković Iveta

Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Ethnology and Cultural Anthropology, Zagreb, Croatia

e-mail: mrajkovi@ffzg.unizg.hr

Sara Novosel

e-mail: sara.novosel@yahoo.com

Abstract

The paper aims to investigate the role of migrant networks, i.e., in which way Ukrainians in Zagreb, who migrated as voluntary immigrants, today members of the Ukrainian national minority in the Republic of Croatia, have been helping Ukrainians who came to Zagreb as forced migrants after the Russian invasion of Ukraine. The paper is based on qualitative research, in particular, interviews with volunteers and refugees. The research analyses the role of migrant networks when choosing Croatia as the host country, the arrival, the first days upon the arrival and the later integration. The results show that migrant networks are immensely important in forced migration, not only in providing practical assistance, economic and social dimensions of the integration, but also as far as the emotional aspect is concerned. Their role changes in parallel with the length of stay in Zagreb, i.e., the needs of the migrants.

Key words: Ukrainians in Croatia, Ukrainians in Zagreb, migrant networks, war in Ukraine, forced migration.